

В. Попик, член-кореспондент НАН України, генеральний директор Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського:

«Стратегія розвитку бібліотечної сфери та пріоритети формування національного науково-інформаційного простору»¹

Для того, щоб переконати себе, а також владні структури, від яких залежить нормативно-правове, фінансове і організаційне забезпечення пріоритетного, дійсно проривного, розвитку бібліотечно-інформаційної галузі, необхідно чітко окреслити назрілі проблеми.

Насамперед, в умовах сучасної України важливо усвідомлювати, що бібліотечно-інформаційна система розподілена між окремими відомствами не лише адміністративно. Її окремі сектори виконують завдання принципово різного рівня спрямованості й складності, мають несхожі між собою проблеми. Тому їх не можна брати «під один гребінець». Завдання освітніх, культурних, наукових секторів бібліотечної галузі багато у чому повинні по-різному осмислюватися, регулюватися на нормативно-правовому рівні, досить відмінними засобами вирішуватися. Нівелювання цих відмінностей вже нині привносить у справу чимало негативних моментів. Особливо це виявляється у тому, що рішення, які нерідко ухвалюються з розрахунку на весь бібліотечний комплекс країни, не враховують особливих потреб спеціалізованих наукових бібліотек, більше того, стають гальмом їх діяльності.

З цього погляду, відчутною вадою підготовленого проекту Стратегії є саме намагання його розробників знову прописати все переважно під загальну освітню і культурно-просвітницьку спрямованість діяльності бібліотек різного призначення. Наприклад, у проекті Стратегії чимало сказано про підтримку бібліотеками розвитку аграрного сектора, фермерства, приватного підприємництва, про їх можливості щодо сприяння підвищенню базових стандартів життя, охорони здоров'я, подоланню бідності тощо. Однак, у Проекті зовсім не знайшлося місця для особливо актуальних (нагальних) проблем інформаційного забезпечення фундаментальних і прикладних наукових досліджень, формування потужного й самодостатнього національного науково-інформаційного простору, конче необхідного для реалізації державної науково-технічної й інноваційної політики, забезпечення інформаційних потреб управління. У розрізі науки у проекті Стратегії йдеться лише про науковий супровід діяльності самих бібліотек.

Отже, для документа, який визначатиме стратегічні напрями і завдання розвитку всієї бібліотечно-інформаційної сфери держави, вкрай важливим є зосередження не лише на діяльності бібліотек, орієнтованій на широкий загал, під що у запропонованому проекті фактично і вибудовується вся політика, але й

---

¹ Закінчення. Початок див. Шляхи розвитку української науки. – 2015. – № 10. – С. 110–116.

на проривних, елітарних так би мовити, напрямках бібліотечно-інформаційної роботи, які є визначальними для науково-технологічного, інноваційного розвитку України.

Зрозуміло, проблема нівелювання наукової складової бібліотечно-інформаційного простору постала вже давно і саме вона, замість сприяння інтеграції усієї бібліотечної галузі, ще більше поглиблює відомче розмежування бібліотечних мереж наукової спрямованості (академічної, університетської, медичної, педагогічної, аграрної) від системи публічних бібліотек, підпорядкованих Міністерству культури України. Розбіжності стосуються, насамперед, розходжень в розумінні цілей, форм і методів інформаційної роботи, а також критеріїв оцінки її ефективності, підходів до вирішення інформаційно-технологічних проблем.

Окреслене вище і визначає поступову кристалізацію наукового сектора бібліотечної сфери як самостійного центру тяжіння. Будучи об'єктивно заінтересованим у інтеграції зусиль з бібліотечною мережею Міністерства культури України, він водночас змушений спиратися винятково на власні сили в розбудові національного науково-інформаційного простору. Рішення Міжвідомчої ради з координації фундаментальних досліджень, ухвалене 3 грудня 2014 р., орієнтує Національну академію наук України, національні галузеві академії наук, провідні університети Міністерства освіти і науки України на формування такої моделі інтеграції й кооперації зусиль бібліотек та інформаційних центрів України у формуванні національного науково-інформаційного простору, яка дала б змогу розбудувати в країні єдину (цілісну) систему нагромадження, опрацювання та поширення наукової інформації, а також забезпечити більш дієве входження вітчизняної науки і освіти до європейського й світового науково-інформаційного простору. Такий шлях добровільної інтеграції зусиль є природнім для всього світового наукового й бібліотечного співтовариства. В умовах нинішньої інформаційної революції він має бути спрямований не лише і не стільки на економію ресурсів бібліотек та інформаційних центрів, усунення дублювання технологічних інформаційних процесів, скільки на раціоналізацію зусиль і досягнення більш високого, принципово нового, рівня інформаційного забезпечення сфер науки, освіти й культури. Академічна й університетська спільноти заінтересовані у підтримці таких ініціатив Міністерства культури України, але їх відчутно бракує.

Від загальної спрямованості, розробленого Мінкультури України, проекту Стратегії на вирішення культурно-освітніх завдань походить і занадто поверховий, відчутно традиціоналістський характер уваги до першорядних технологічних проблем галузі. Нині у світі відбувається справжня революція інформаційних технологій. А у проекті Стратегії замість завдань здійснення реального технологічного прориву, освоєння і впровадження високоінтелектуальних новітніх бібліотечно-інформаційних технологій, які

тільки-но входять у життя або з'являться у найближчі 5–10 років, коли спеціалістами прогнозується справді революційний технологічний стрибок у бібліотечно-інформаційній галузі у світовому масштабі [17], пропонується доволі рутинне «покращення матеріально-технічної бази і технологічної інфраструктури, підвищення рівня інформатизації» [16].

Доволі ризикованим видається й надмірний «бібліотекоцентризм» проекту Стратегії. У Концепції якісних змін бібліотек задля забезпечення сталого розвитку України (до 2025 року), ухваленій у квітні 2015 р., стверджується, що «бібліотека – це єдина інституція, що надає безкоштовний доступ до інформації, знань і культурного надбання нації та світу і сприяє просвіті» [15]. Але ж на даний час це вже зовсім не так. І це знає кожен користувач Інтернету. За умов стрімко зростаючої конкуренції між бібліотеками і позабібліотечними інформаційними центрами прямолінійне намагання патріотів бібліотечної справи переконати себе й суспільство не лише у безперечному верховенстві нагромадженого досвіду та бібліотечних технологій у справі інтеграції, опрацювання та поширення інформації, але й у неодмінному майже «автоматичному» збереженні домінуючої ролі бібліотек у майбутньому інформаційному середовищі, може викликати серйозні заперечення. За першість бібліотек ще необхідно вести наполегливу боротьбу тому, що реалії стрімко змінюються.

На особливій ролі і значенні бібліотек у наші дні як інтегративного соціального інституту, безперечно, необхідно повсякчас наголошувати. Особливо в умовах, коли у вітчизняному політикумі, в органах виконавчої влади відсутнє ґрунтовне бачення реальних проблем подальшого розвитку бібліотечної сфери за доби інформаційної революції і розбудови суспільства знань. Однак, з цього справедливого прагнення фахового співтовариства захистити себе і довести важливість своєї справи походить також ціла низка «бібліотечних міфів» – поглядів та практичних підходів до модернізації бібліотечної сфери як дещо «замкненої на себе» системи, здатної самостійно, ізоляціоністськи вирішувати усі основні проблеми інформаційного забезпечення інтелектуальних і духовних запитів суспільства.

Зважаючи на це, відсутність справжнього порозуміння між бібліотечним та поза бібліотечними секторами інформаційного простору дедалі більше стає проблемою номер один. Ось чому сьогодні одним з найважливіших напрямів у цій справі виступає розвиток координації, кооперації та інтеграції зусиль не лише між самими бібліотеками (про це багато говориться і у цьому напрямі дійсно, щось робиться), але й з іншими учасниками комунікаційних процесів. На жаль, зазначене майже не знайшло належного (адекватного значущості проблеми) відображення у проекті Стратегії.

Сьогодні на наших очах в інформаційному просторі відбувається суттєве зміщення центрів тяжіння, інтенсивно формуються нові, невідомі попереднім

поколінням, реалії, яких бібліотечне співтовариство не повинно цуратися. Напрацьовані поколіннями бібліотечних фахівців форми і методи діяльності, трансформовані у сучасні комп'ютерні технології, вийшли далеко за межі суто бібліотечних установ, значною мірою «відірвалися» від них і дедалі більше набувають цілком самостійного значення, використовуються позабібліотечними інформаційними структурами в поєднанні зі значно ефективнішими моделями інформаційного менеджменту (значною мірою й через те, що вітчизняне законодавство перекриває ці шляхи для бюджетних бібліотечних установ).

Особливо успішно інноваційні форми діяльності впроваджуються нині великими інформаційними корпораціями, які поєднують науково-видавничу, експертно-аналітичну діяльність, інтеграцію та поширення інформації, зокрема у вигляді баз даних та інтелектуальних пошукових, бібліометричних та наукометричних інструментів до них. Тому, за нових умов зберегти за собою роль провідних центрів соціальних комунікацій бібліотеки можуть лише, суттєво розширюючи предметний й функціональний діапазони своєї роботи, охоплюючи нею весь обшир різноманітної інформації про наукову і освітню діяльність, інтегруючи останній у свою бібліотечно-інформаційну спрямованість, і водночас самим максимально інтегруючись у науковий і освітній процес. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського, інші провідні бібліотечні установи нашої держави, університетські бібліотеки, розуміючи це, нині вже активно входять у співробітництво з новими учасниками комунікаційних процесів. Гарними є перспективи подальшого розвитку співпраці спеціалізованих наукових бібліотек з владними органами, які самі провадять науково-інформаційну діяльність, або є заінтересованими користувачами інформації, науковими установами й центрами різного відомчого підпорядкування, вищими навчальними закладами (не лише через їх бібліотеки, але й напрямую), видавничими та інформаційними центрами, редакціями наукових та суспільно-політичних і культурологічних періодичних видань, музеями, архівами, електронними засобами масової інформації, громадськими організаціями, приватними ініціативами. Без дієвої інтеграції зусиль максимально широкого кола учасників науково-інформаційних комунікацій про формування в Україні цілісного наукового, освітнього інформаційного простору не може бути й мови. Тут є велике поле для інформаційних обмінів, реалізації спільних інформаційних та видавничих проєктів, налагодження методичної взаємодопомоги, а у перспективі – глибокої інтеграції зусиль з формування й використання ресурсів та впровадження спільних інформаційних сервісів. При цьому виникатиме чимало нових напрямів роботи, які можуть і повинні взяти у свої руки й очолити бібліотеки, оскільки саме вони найбільше володіють необхідними для цього методичним

досвідом, сучасними методиками й технологіями збирання, систематизації, обробки та поширення наукової інформації.

Отже, бібліотекам необхідно не лише вирішувати завдання координації, кооперації та інтеграції у власне бібліотечному інформаційному середовищі, як це традиційно наголошується, а й одночасно рухатися до принципово нового рівня осмислення і реалізації своєї ролі у відкритому колі освітніх, наукових, інформаційних, управлінських інституцій, недержавних інформаційних центрів і громадських ініціатив, рішуче виходити за межі усталених напрямів діяльності й перебирати на себе функції значно більш широкого характеру. По суті, вже йдеться не лише про формування корпоративних міжбібліотечних каталогів, електронних бібліотек, а й про створення з застосуванням сучасних когнітивних технологій вичерпної вебліографії з актуальних проблем науки і техніки, систем реферування й повнотекстового представлення розподілених інформаційних ресурсів, нарощування бібліометричних та наукометричних розробок, науково-аналітичної діяльності, розбудову мережі віртуальних читальних залів провідних бібліотек; відкритих архівів наукових даних, повсюдне запровадження дистанційного забезпечення тематичних інформаційних запитів дослідницьких установ та колективів, вищих навчальних закладів, читачів. Означені вимоги обов'язково мають бути максимально рельєфно відображені у стратегічних документах бібліотечно-інформаційної галузі.

Нині потрібно думати про справжню комплексну стратегію розвитку усієї інформаційно-бібліотечної справи, яка б розглядала національний інформаційний простір як цілісність. Як великий і чітко структурований, розподілений комплекс, в якому тісно співпрацюють бібліотеки різного рівня, інформаційні центри, наукові установи, університети, музеї, архіви, видавництва, редакції наукових періодичних видань, засоби масової інформації, громадські організації, приватні ініціативи.

Автор розуміє, що чимало положень цієї статті мають доволі контраверсійний характер. Але нинішні реалії життя вимагають цього. Те, що нині здається занадто радикальним, через певний час сприйматиметься як загальноприйняте. Нині головне – не запізнитися у справі рішучого переформатування інформаційно-бібліотечної справи, оскільки від відповідності її стану вимогам сьогодення багато у чому залежать розвиток сфер науки, освіти, культури, формування інтелектуального, людського потенціалу України XXI століття»

Список використаних джерел

1. *Воскобойнікова-Гузєва О. В.* Стратегії розвитку бібліотечно-інформаційної сфери України: генезис, концепції, модернізація / О. В. Воскобойнікова-Гузєва. – Київ : Академперіодика, 2014. – 359 с.
2. *Воскобойнікова-Гузєва О.* Соціальне партнерство як чинник розвитку бібліотечно-інформаційної сфери України / Олена Воскобойнікова-Гузєва // Бібл. вісн. – 2014. – № 4. – С. 3–7.
3. *Давидова І.* Соціально-комунікаційна теорія бібліотечної діяльності: становлення та шляхи розвитку / Ірина Давидова // Бібл. вісн. – 2014. – № 6. – С. 8–12.
4. *Жукова В.* Трансформація бібліотеки в інфраструктурі глобального інформаційного суспільства / Валерія Жукова // Бібл. вісн. – 2014. – № 3. – С. 3–6.
5. *Лобузїна К.* Технології організації знаннєвих ресурсів у бібліотечно-інформаційній діяльності : монографія / Катерина Лобузїна. – Київ, 2012. – 252 с.
6. *Лобузїна К.* Електронна наукова періодика відкритого доступу: семантичні веб-технології для бібліотек / Катерина Лобузїна // Бібл. вісн. – 2015. – № 3. – С. 18–23.
7. *Гранчак Т.* Формування бібліотеками національного інформаційного простору в контексті реалізації державної інформаційної політики / Т. Гранчак // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2014. – Вип. 39. – С. 26–42.
8. *Вергунов В.* Інноваційна діяльність – запорука успішного розвитку вітчизняних наукових сільськогосподарських бібліотек / Віктор Вергунов // Бібл. вісн. – 2014. – № 1. – С. 3–7.
9. *Вилегжанїна Т.* Кооперація як засіб успішного функціонування бібліотек в інформаційному середовищі / Т. Вилегжанїна // Бібл. планета. – 2013. – № 4. – С. 4–6.
10. *Лобановська І.* Взаємодія освітянських бібліотек України у формуванні інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу: організаційний аспект / Інна Лобановська // Вісн. Книжк. палати. – 2014. – № 9. – С. 16–19.
11. *Попик В. І.* Організаційні засади розвитку національного електронного науково-інформаційного простору / В. І. Попик // Інформатизація і модернізація соціокультурної сфери суспільства: взаємодія і розвиток. – Київ, 2013. – С. 24–49.
12. *Попик В.* Створення фундаментальної електронної бібліотеки «Україніка» як складник формування національного гуманітарного інформаційного простору / Володимир Попик // Бібл. вісн. – 2014. – № 6. – С. 3–7.

13. Попик В. Формування національного науково-інформаційного простору: інтеграція й кооперація зусиль бібліотек, наукових установ та інформаційних центрів України / Володимир Попик // Бібл. вісн. – 2015. – № 3. – С. 3–11.

14. Попик В. І. Доступ до світових ресурсів наукової інформації як складова розбудови національного науково-інформаційного простору / Володимир Попик // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2015. – № 1. – С. 70–79.

15. Концепція якісних змін бібліотек задля забезпечення сталого розвитку України (до 2025 року) [Електронний ресурс] // Українська бібліотечна асоціація. – Режим доступу: <http://ula.org.ua/ua/news/3090-kontseptsiiia-iakisnykh-zmin-bibliotek-zadlia-zabezpechenniastaloho-rozvytku-ukrainy-do-2025-rok> , вільний. – Назва з екрана.

16. Стратегія розвитку бібліотечної справи в Україні до 2025 року «Якісні зміни бібліотек задля забезпечення сталого розвитку України» : проект [Електронний ресурс] // Ліга. Закон : Главный правовой портал Украины. – Режим доступу: (http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/NT1592.html), вільний. – Назва з екрана.

17. Лобузінa К. Електронна наукова періодика відкритого доступу: семантичні веб-технології для бібліотек / Катерина Лобузінa // Бібл. вісн. – 2015. – № 3. – С. 18 (**Попик В. Стратегія розвитку бібліотечної сфери та пріоритети формування національного науково-інформаційного простору // Бібліотечний вісник. – 2015. – № 5. – С. 6–9).**